

जाहिरातींचे दर.

शालील पत्त्यावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाविवास' पुणे र.

अर्थ

वर्गाची दर.

वार्षिक वर्गाची
रु. ४(टपाल ईशाल माफ)
किराकोट अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्याः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख १२ नोव्हेंबर, १९४१

अंक ४५

* विमाक्षेत्रांतील 'कॉमनवेलथ' चें अढळ स्थान *
१९४० चें पूर्ण केलेलें काम.....४५ लक्षांहून अधिक

★ बोलका-ढलपा ★

कंपनीची मांलमत्ता	२७,८२,०००
सरकारी कर्जरोखे, गॅरंटीड ट्रेअर्स यांत गुंतविलेली रक्कम)	८,९४,०००
रोकड व बँकेतील ठेवी ...	३,०९,०००
कंपनीच्या मुख्य कचेरीची इमारत, हौसिंग कॉलनी व जमीन	४,३८,०००
लाईफ फंड	२०,६३,०००
कंपनीचें चालू काम	१,८७,१२,१८१
१९४० मध्ये दिलेले क्लेम्स	८४,८५१

● कॉमनवेलथची वैशिष्ट्ये ●

- (१) विमेदारांच्या हक्कांविषयी जागरूकता
- (२) भरभक्कम पायावरील आर्थिक स्थिति
- (३) काळजीपूर्वक कांढकसरीची व्यवस्था
- (४) जनतेच्या विश्वासास पात्र झालेले
डायरेक्टर बोर्ड
- (५) विम्याचे पैसे त्वरित देण्याबद्दलची दक्षता

कॉमनवेलथ

अॅशुअरन्स कंपनी लि., पुणे २.

—शाखा—

मुंबई-मद्रास-कलकत्ता-नाशिक-
कराची-अहमदाबाद

● एम्. एन्. भागवत, बी. ए.

जॉइंटिंग ऑफिस सुपरिटेण्डेंट.

★ सर्वत्र उत्साही व विश्वासू
एजंटस् पाहिरेंत ★

● चेअरमन ●

खा. ब. एम्. एन्. मेथा,
C. I. E., M. B. E.

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Bank-
ing and Finance, Accountancy and Auditing,
Commerce, Business Organisation, Rural
Reconstruction and allied Subjects.Books on all Subjects and of all Publishers
in India, England and America are readily
supplied at the published Prices.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books,
General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and
Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and
Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published any-
where and supply it at publisher's price.

विविध माहिती

मुंबई प्रांतातील सिव्हेक गाई

मुंबई प्रांतातील सिव्हेक गाईची संख्या गेल्या महिन्यांत ५,०२५ ची ५,१२५ झाली.

बेटर फार्मिंग सोसायटी

मुंबई सहकारी पतपेढ्यांच्या १९२५ च्या कायथान्वये नोंदलेल्या बेटर फार्मिंग सोसायटीच्या मॅट देण्याचा अधिकार मुंबई सरकारने सहकारी रजिस्ट्रारला दिला आहे. पहिल्या वर्षीच्या मॅटची कमाल रकम १०० रुपये ठरावण्यांत आली आहे. साधारणतः तीन वर्षांनंतर सोसायटीला मॅट मिळणार नाही.

लागवडीसाठी आणावषाच्या बटायांची बहादूक

सिमल्याच्या आसपासचे नंबरी बटाटे मुंबई प्रांतात लागवडीस सोडकर असल्याचे आढळून आले आहे. तथापि ते येथे मालगाडीतून आणण्यास फार दिवस लागतात व बटाटे खराब होतात. ऑगस्ट ते नोव्हेंबरच्या मध्यापर्यंत ह्या बटाटांच्या बहातुकीस एक अष्टमांश पासलचा दर आकारण्याचे एन. डब्ल्यू. बी. बी. बॅंके सी. आय. व जी. आय. पी. रेल्वेजनी मान्य केले आहे.

नवीन रेल्वे रस्ते

तुर्कस्तान मोठ्या प्रमाणावर नवीन रेल्वे रस्ते तयार करित आहे.

अमेरिकेचे रशियास कर्ज

अमेरिकेने रशियास एक अब्ज डॉलर कर्जाक देण्याचे ठरविले आहे. ह्या कर्जावर व्याज आकारले जाणार नाही. युद्धसमाप्तीनंतर कर्जाची परतफेड केली जाईल.

व्यवसायावर कर

व्यवसायावर सालिना ५० रुपयांपेक्षा अधिक कर बसविण्यास प्रांतिक सरकारांस बंदी करणारी, हिंदी घटना कायद्यांत डुरुस्ती करण्यांत आली आहे. परंतु बंगाल, संयुक्तप्रांत, मध्यप्रांत, इत्यादि प्रांतांनी हा कर अगोदरच बसविलेला होता, त्यास पार्लमेंटचा कायदा लागू नाही. ह्या प्रांतांनी ५० रुपयांपेक्षा अधिक कर घेऊ नये, अशा अर्थाचे सर फेड्रिक जेम्स ह्यांचे बिल हिंदी मध्यवर्ती असेंब्लीने मंजूर केले आहे.

आसाममधील चहाच्या मळ्यांतील मजूर

आसाममधील चहाच्या मळ्यांत १९३९-४० साली एकूण २३,८०० मजूर नव्याने कामाला लागले. बंगाल, बिहार, ओरिसा, मध्यप्रांत, संयुक्तप्रांत, मुंबई व मद्रास ह्या प्रांतांतून ते मुख्यतः आले. मळेवाले विवाहित मजुरांस अगोदर नोकरी देतात; ह्यामुळे कित्येक मजूर आपले लग्न ह्याळें असल्याचे सोर्टेच सांगतात. आसाममधील मळ्यांतील मजुरांचे सरासरी मासिक दर पुरुषास ९ रु. ८ आ. ७ पै, स्त्रीस ८ रु. ८ आ. ४ पै व मुलास ५ रु. १४ आ. ६ पै असे होते. मजुरांनी घरी मनिऑर्डरने २३६ लक्ष रुपये पाठविले.

फिल्मी टपाल

ग्रेटब्रिटन व ऑस्ट्रेलिया ह्यांचेमधील फिल्मी टपालाची योजना ऑस्ट्रेलियन मंत्रिमंडळाने अमान्य केली आहे. फिल्मी टपालाची माहिती "अर्था" मध्ये मागेच आलेली आहे.

बनारस विश्वविद्यालयाची रोष्य ज्युबिली

बनारस विश्वविद्यालयाची रोष्य ज्युबिली २१ जानेवारी, १९४२ रोजी साजरी होईल, त्यावेळी महात्मा गांधी मुख्य भाषण करतील.

छत्र पोलीसांचा पहारा

प्रेसिडेंट रुझवेल्ट ह्यांचा कनिष्ठ पुत्र, मि. जेम्स रुझवेल्ट, हे कॅलिफोर्नियामध्ये आपली पत्नी व सोळा महिन्यांचा मुलगा ह्यांचे बरोबर रहातात. त्यांचे घरांभोवतीं गुप्त पोलीस ठेवण्यांत आले आहेत. प्रेसिडेंट रुझवेल्टच्या नातवास पळवून नेण्याचा प्रयत्न होण्याचा संभव आहे व त्यासंबंधांत हा तरतूद आहे. असे समजते.

मोठ्या कारखान्यांवर नियंत्रण

मुंबई शहर आणि अहमदाबाद, सेढा, भद्रोच व पंचमहाळ, सुरत, ठाणे, मुंबई उपनगर, अहमदनगर, नाशिक, पुणे, बेळगांव, पारवाड, कानडा, कुलाबा आणि रत्नागिरी ह्या जिल्हांत २०० अथवा त्यापेक्षा अधिक कामगारांच्या गिरण्या अथवा कारखाने बांधण्यास किंवा वाढविण्यास मुंबई सरकारची आगाऊ परवानगी घेतली पाहिजे असा सरकारने हुकूम काढला आहे. परवानगी देण्यापूर्वी सरकार कारखान्यांचा नकाशा पाहून, कारखान्यांचा वॉल्यूमच्यापासून बचाव व्हावा ह्या हद्दीने सुधारणा सुचवील.

हिंदी चलनी नोटांस ब्रह्मदेशांत बंदी

३१ मार्च, १९४२ नंतर, हिंदुस्थान सरकारच्या एक रुपयावाल्या नोटा बंगळूर व काही कोणत्याही चलनी नोटा ब्रह्मदेशांत चलन म्हणून स्वीकारल्या जाणार नाहीत. यापैकी ३० सप्टेंबर, १९४२ पर्यंत तिजोऱ्यांत, पोस्ट ऑफिसांत व रिझर्व्ह बँकेच्या आणि इंपीरिअल बँकेच्या कचेऱ्यांत त्या घेतल्या जातील. त्यानंतर ३१ मार्च, १९४३ पर्यंत रंगून येथील रिझर्व्ह बँकेच्या कचेरीतच त्यांचा स्वीकार केला जाईल.

खाणीतील स्त्रीकामगार

हिंदुस्थानातील खाणीत एकूण ५० हजार स्त्रीकामगार आहेत, त्यापैकी २३ हजार कोळशाच्या खाणीत आहेत, असे मि. प्रायर ह्यांनी असेंब्लीत सांगितले.

ब्रिटिश मंत्रिमंडळ

ब्रिटिश मंत्रिमंडळात काही बदल होणार असल्याचे चाटत आहे, अशी बातमी प्रसिद्ध झाली होती, तिचेमध्ये काही तथ्य नाही, असे समजते. रशियाच्या मदतीकरिता उत्पादनांत शक्य तेवढी वाढ करण्याचे कामांत मि. चर्चिल हे गुंतले आहेत.

कोर्टाचा अधिकार केव्हा नष्ट होतो ?

ब्रह्मदेश हिंदुस्थानापासून विभक्त होण्याचे वेळी ब्रह्मदेशातील मालमतेसंबंधी हिंदुस्थानातील कोर्टांत दावा चालू असला तरी ब्रह्मदेश विभक्त झाल्यानंतर हिंदी कोर्टाचा अधिकार संपला असे निचनपाट्टीच्या सबजजाचे म्हणणे पडेल. त्यावर मद्रास हायकोर्टाकडे अपील करण्यांत आले. "दान्याचे प्रारंभी कोर्टास अधिकार असला तर मागाहून होणाऱ्या कायद्याने तो नाहीसा होत नाही. अशा कायद्याने मुहाम तो अधिकार काढून घेतला असेल तर गोष्ट वेगळी" असा हायकोर्टाने अभिप्राय व्यक्त केला. ह्या प्रकरणातील मुद्दा महत्त्वाचा असल्याने फेडरल कोर्टाकडे अपील होईल.

अमेरिकेतील कपाशाच्या विक्रीचा अंदाज

१९४०	५०० पौंडांच्या गाठी
१९४१	१,२५,६६,००
	१,१०,६१,०००

ब्रह्मदेशातील कपाशीची लागवड

	एकर लागवड
१९४०-४१	४,२१,०००
१९४१-४२	४,२५,०००

अनुक्रमणिका

	पृष्ठ		पृष्ठ
१ विविध माहिती ...	५६९	आवश्यकता-केंद्री	
२ शेतमालाच्या विक्रीची सुधारलेली व्यवस्था	५७७	अंदाजित दुसऱ्या-एडवर्डच्या मुसवट्याचे रूपये बंद होणार	
३ संयुक्त प्रांतातील काच-कारखाने ...	५६८	५ पुणे सहकार सहाय	५७१
४ स्फुट विचार	५६९	६ व्यक्ति एक पण समासदत्व अनेक	५७२
सार्वजनिक आरोग्य-स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या कारभाराचे शिक्षण-राशियन रणांगणे आणि दोन भाषणे-हिंदुस्थान-बसुदेव करार-कापडाचे उत्पादन घटविण्याची		७ आरुढ धाव्याच्या कपाशांचा उदात्त	५७३
		८ चढ	५७३
		९ निवडक बाजारभाव	५७३
		१० हैद्राबादचा ट्रंक टेलिकोन	५७४

अर्थ

बुधवार, ता. १२ नोव्हेंबर, १९४१

शेतमालाच्या विक्रीची सुधारलेली व्यवस्था

(दिळी येथील परिषद)

हिंदी शेतकरी वर्गाची स्थिति सुधारावयाची तर प्रथम त्याची प्राप्ती वाढली पाहिजे. ती वाढण्यास चांगले बी-बियाणे व स्वतः आणि सुधारलेल्या पद्धतीची मशागत ह्यांची आवश्यकता आहे. तथापि, कोणत्याही स्थितीत शेतीच्या मालास चांगली किंमत येऊन ती शेतकऱ्यांच्या पदरत पडण्याचे महत्त्व विशेष आहे. बाजारांची परिस्थिति, त्यांमधील मागणी-पुरवठा, विक्री-खरेदीच्या पद्धती, वजनमापे, दहाली इत्यादि अनेक बाबींवर शेतकऱ्यांस त्यांच्या मालाचे मिळणारे मोल अवलंबून रहाते आणि ह्या गोष्टींवर लक्ष ठेवून त्यांचा स्वतःस अधिकृत अधिक फायदा करून घेण्याचे सामर्थ्य त्यांमध्ये नसते. माल चांगला होऊनही त्याची योग्य किंमत त्यांच्या हातीं पडत नाही. ह्या परिस्थितीवर उपाय म्हणून शेतीच्या मालाच्या विक्रीची संघटित व पद्धतशीर व्यवस्था करण्याचा प्रश्न हिंदुस्थान सरकारने हातीं घेतला आणि त्याकरितां तज्ज्ञ अधिकाऱ्यांच्या नेमणुका केल्या. प्रांतिक सरकारांनी त्याच प्रकारची व्यवस्था केली. निरनिराळ्या जातींच्या शेतमालाची पैदास व विक्री ह्यांची पहाणी शास्त्रीय रीतीने प्रथम करण्यांत आली. बऱ्या-वाईट मालाची भेसळ ह्याल्याने किंवा उंच-हलका माल स्वतंत्रपणाने निरनिराळा बाजारांत न आल्याने चांगल्या मालासहि योग्य किंमत मिळत नाही. गिऱ्हाइकहि साशंक वृत्तीने सर्व मालाकडे पाहून तो कमी किंमतीत घेण्यास पहाणार आणि चांगली किंमत देऊन उंची दर्जाचे जिनस खरेदी करणाऱ्यांची विशिष्ट गरज मागण्याची पंचाइत पडणार हें उघड आहे. ह्या दृष्टीने मालाची प्रतबंधे करणे आणि त्याचे गुण ज्याने प्रतीत होतील असे चिन्ह त्यावर घालणे ह्या गोष्टी महत्त्वाच्या उरतात. निरनिराळ्या मालाच्या मिश्रभिन्न प्रती लावण्याचे काम सरकारी बाजारनियामक अधिकाऱ्यांनी ह्याकरितांच अगोदर हातीं घेतले. त्याप्रमाणे तूप, अंडी ह्यांसारख्या जिनसांच्या प्रतींचे गुण निश्चित करण्यांत आले असून त्यांवर गुणवाचक चिन्ह घालण्यांत आले आहे

आणि अशा अंकित मालाची विक्री चालू शाली आहे. प्रतवारी-बरोबर त्याच्या विक्रीच्या पद्धतीच्या अनेक अंगांकडे लक्ष देणे आवश्यक आहे. ह्यासंबंधांत चाललेल्या सरकारी प्रयत्नांत अनेक अवघड व प्रगतिविषयक प्रश्न उपस्थित होतात, त्यांचा विचार मध्यवर्ती व प्रांतिक विक्री-निबंधक अधिकाऱ्यांनी करणे अपत्याचे असल्याने त्यांची परिषद भरवण्यांत येते. अशी एक परिषद नुकतीच दिळी येथे भरली होती. तिच्या कार्यक्रमाविषयी दोन शब्द लिहिणे उपयुक्त होईल.

बाजारांच्या पहाणीचे वृत्तांत अधिकाऱ्यांनी प्रसिद्ध केले आहेत त्यांत वेळोवेळ होणाऱ्या फेरबदलांची माहिती प्रतिवर्षी दिळी जावी असे परिषदेने ठरवले. व्यापाराच्या दिशा व बाजारपेठा ह्यांचेवर युद्धपरिस्थितीचे विशेष रीतीचे परिणाम घडून आल्याने असल्या माहितीचे महत्त्व वाढले आहे. परिषदेने असेहि ठरवले आहे की ह्यापुढे पहाणी वृत्तांतांत मालाची पैदास व पुरवठा, निरनिराळ्या टापूर्त तयार होणारा माल, त्याच्या विक्रीची मुख्य ठिकाणे व तिचे परिमाण, विक्रीच्या पद्धती व बाजारभाव इत्यादि विषयांची सविस्तर माहिती देण्यांत यावी. सध्या असे घडते की काही जिनसांचे उत्पादन विशिष्ट टापूर्त फाजील झाले असतां तो दुसरीकडे कोठे विकतां येईल ह्याची माहिती उपलब्ध नसल्याने त्याचा रूप होण्याची पंचाइत पडते आणि विक्री-नियामक अधिकाऱ्यांस ह्या बाबतीत आपले कार्य करता येत नाही. बाजारांच्या पहाणीपेक्षा त्यांमधील विक्रीच्या व्यवस्थेकडे अधिक लक्ष देण्याच्या महत्त्वावर परिषदेने जोर दिले आहे, तें योग्यच आहे. प्रत्येक प्रांतांत दुय्यम विक्री अधिकारी आहेत, त्यांनी कोणत्या तरी एका मालाच्या विक्रीच्या व्यवस्थेचे कार्य हातीं घ्यावे असे मत परिषदेने व्यक्त केले आहे. ही योजना अमलात आली असतां विशिष्ट जातीच्या मालाच्या विक्रीची तपशीलवार व्यवस्था प्रत्यक्ष कुतीच्या स्वरूपांत दिसू लागेल. प्रत लावणे, विक्रीच्या कराराचे स्वरूप निश्चित करणे, बाजारभाव व मालाचा पुरवठा यांसंबंधांत ताजी माहिती देणे, नियमबद्ध व संघटित बाजार स्थापणे, वजन-मापे ठरवणे, मालाची आच्छादने सुचवणे, एका ठिकाणाचा फाजील माल दुसरीकडे विकला जाण्याची तजवीज करणे, इतर देशांतील आयात-व्यापार्यांच्या गरजांची चौकशी करणे, इत्यादि बाबींचा समावेश वरील हातीं घेण्यांत येणाऱ्या सास योजनांत अंतर्भाव होईल.

मालाची प्रतवारी किंवा त्यांचे गुणनिदर्शक चिन्ह हीं तो विकत घेणाऱ्यांच्या अभिरुचीस घरून नाहीत असे आढळून आल्यास त्यांचेमध्ये जरूरीप्रमाणे योग्य बदल करण्यांत यावा अशी एक शिफारस परिषदेने केली आहे. अंडी व फळे ह्यांचे बाबतीत असा बदल आवश्यक होईल असे दिसते. तुपाचा रूप त्याच्या वासावर अवलंबून रहातो आणि ह्या बाबतीतली गिऱ्हा-इकाची आवड-निवड निरनिराळी असते. ह्या कारणांने तुपाची प्रतवारी व गुणनिश्चिती करणे कठीण जाते. ही अघचण दूर होण्याच्या हेतूने ज्या टापूर्तून तूप पुरवले जाते, त्याचा निदेश करणे श्रेयस्कर होईल, असा अभिप्राय परिषदेने व्यक्त केला आहे. सध्याची प्रतवारीची पद्धति खुशीची असल्याने अधिकाऱ्यांस निरनिराळ्या क्षेत्रांत तपासणी करून तीवर नजर ठेवणे अवघड होते. आरोग्य, सहकार, शेती, पुतहिषयक सात्यांच्या अधिकाऱ्यांचे सहाय मालाचा मासला देण्यांत मिळवण्याची आवश्यकता परिषदेत प्रतिपादण्यांत आली. मघाची प्रतवारी आणि जना-

वर्षाच्या कातड्यांच्या प्रतवारीत बदल ह्या विषयांची चर्चाही तिने केळी. पद्धतशीर मालविक्रीबाबतचा प्रचार कार्यक्षम रीतीने होण्यास जरूर ती उपाययोजना करण्याचा विचार परिषदेमध्ये झाला.

ह्या सर्वेक्षणा महत्त्वाचा प्रश्न राहिलेला तो विक्रीच्या व्यवस्थेशी मालाची पैदास करणाऱ्या शेतकऱ्यांचा संबंध प्रत्यक्ष रीतीने आणला जाणे आणि त्यांच्या हाती अधिक किंमत पटण्याची तजवीज होणे ह्याविषयांचा असल्याने परिषदेस त्याकडे लक्ष पुढे अगत्याचें वाटलें. सध्या ५०० निरनिराळ्या ठिकाणी प्रतवारी केलेला माल विकला जातो आणि त्याची सरासरीची वार्षिक किंमत ११६ लक्ष रुपये भरते. परंतु त्यापैकी केवळ १८ टक्के किंमतीचा माल प्रत्यक्ष शेतकऱ्यांकडून येतो आणि बाकीचा दलांचे मार्फत विकला जातो. चांगल्या किंमतीचा फायदा मध्यस्थाने मार्फत शेतकऱ्यांपर्यंत जाऊन पोहोचिलेला अशी प्रथम कल्पना होती. शिवाय, शेतकऱ्यांनी व्यक्तिसुः आणलेला माल एवढा थोडा असतो की, त्यांचेपैकी प्रत्येकाशी व्यवहार निरनिराळा करणे अशक्यमात्र आहे. मालविक्रीच्या बाबतीत प्राथमिक उत्पादकांचे संघटना करून देणे, त्यांचे संघ करणे वनावणे, प्रतवारीच्या आर्थिक फायद्याविषयीची योजना कशी तयार करावी इत्यादि प्रश्नांचा ऊहापोह परिषदेत झाला. सहकारी तत्त्वावर सध्यामध्ये विक्रीसंघ स्थापन करावे असे तिच्या चर्चेत उरलें.

मुंबई प्रांतांत येथील विक्री-अधिकारी सहकारी खात्याच्या रजिस्ट्रारच्या हाताखाली काम करीत असून ग्रामसुधारणा व सहकार ह्यांच्या कार्यांशी त्यांचा प्रत्यक्ष संबंध जोडण्यात आलेला आहे. तशीच व्यवस्था इतर प्रांतांत असावी कीं काय ह्याचा विचार परिषदेने केला आणि सहकारी विक्रीसंस्था व शेतीच्या माळाचें उत्पादन ह्यांच्याशी विक्रीअधिकार्यांचा निकट संबंध राहिला पाहिजे असे तिने ठरविलें. हिंदुस्थानांतून शेतीचा माल परदेशांत जातो, त्यामध्ये भेसळ व चाण असते अशी तक्रार नेहमी ऐकू येते. ह्या मालाची प्रतवारी बस्तुनः लावलेली असली पाहिजे आणि निर्गत व्यापार करणाऱ्यांनी आपल्या परराष्ट्रीय मि-हाइकांच्या गरजा चांगल्या तऱ्हेने भागवण्याची व्यवस्था केली पाहिजे. दोन अधिकार्यांनी मुंबई व कलकत्ता ह्या बंदरांत प्रत लावलेल्या तथें येणाऱ्या व तेथून बाहेर जाणाऱ्या मालावर नजर ठेवावी असे परिषदेने सुचविलें.

संयुक्त प्रांतांतील काचकारखाने

हिंदी काचकारखान्यांत काच सामानाचें वार्षिक उत्पादन सुमारे १६ कोटी रुपयांचें होतें, त्यापैकी एक कोटी रुपयांचा माल एकट्या संयुक्त प्रांतांत तयार होतो. आद्या, अलिगढ, मुरादाबाद व बिजनूर ह्या जिल्ह्यांतच बहुतेक काचकारखाने आहेत; अलाहाबादमध्ये बाटल्यांचे दोन कारखाने आहेत. बांगड्यांच्या उत्पादनाचा वंदा मुख्यतः फिरोजाबाद (आग्रा जिल्हा) येथें चालतो. तेथील २० हजार लोक ह्या वंधांत प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रीतीने गुंतलेले आहेत. तेथें हातांनी बांगड्या करतात. संबंद आशिया संघांत काचचे तत्के कर्णाटार एकच कारखाना आहे, तो मुरादाबाद जिल्ह्यांतील बहाजोई गांवां आहे. त्या कारखान्यांत सिध्दण्यांची तावदाने करतात.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत मांडवल	₹. २,००,००,०००
वसूल झालेले मांडवल	₹. १,००,००,०००
रिझर्व फंड	₹. १,१५,५०,०००

मुख्य कचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा : बुलिफन एम्सबॅच, कुलाबा, काठनादेवी आणि मलबार हिल.

इतर शाखा : अहमदाबाद (भद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिज बिन शाखा), अहमदाबाद (स्थान शाखा), अंधेरी (मुंबई शेजारी), बॉम्बे (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (झाडू स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बडा बहार), कलकत्ता (बोरंगी स्ट्रीट), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंजव) नागपूर (इतवारी बहार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेल्डमिस्टर बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स : सर जुनीअल व्ही. मेहरा, के. सी. एस्. आय. (अभ्यस्त), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गोडिस, सर कावसजी जहांगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई. मि. दिग्गज के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :

दररोजच्या रु. १०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लेवर ३% दरानें व्याज दिलें जातें. रु. १,००,००० वरील व्याज सास योजनेने दिलें जातें. सहामाही असेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिलें जात नाहीं. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजानें स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

वित्त व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्झिच्यूटिव्ह व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तऱ्हेचे ट्रस्टीचें काम केले जातें. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट—टी. आर. लालबाणी.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : देवळान जिमखाना, पुणे ४.

मुंबईची शाखा : इलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबईची.

अधिकृत मांडवल	: रु. १०,००,०००
विक्रीस काढलेले मांडवल	: रु. ५,००,०००
सपलेले मांडवल	: रु. ४,०२,०५०
वसूल झालेले मांडवल	: रु. २,०१,०२५
एकूण खेळते मांडवल	: रु. ३२,००,०००

डायरेक्टर्स

प्रो. वा. गो. काळे, अध्यक्ष

श्री. पं. कृ. साठे

श्री. न. ग. पवार

श्री. ज्यं. वि. रानडे

श्री. वा. पु. बर्वे

श्री. मा. रा. जोशी

श्री. श्री. गो. मरठे

श्री. र. चिं. सोहोनी

मि. फ. झे. पदमजी

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची सुरेदीविक्री कमीशीने करून दिली जाते.

बँकेच्या शेअरवर १९४० असेर पुण्या होणाऱ्या वर्षी ६ सा. द. सेंकडा ४ टक्के करमाफ डिव्हिडंड दिलें गेलें. बँकेची शेअरविक्री चालू आहे.

म. वि. गोखले
मॅनेजर.

स्फुट विचार

सार्वजनिक आरोग्य

हिंदुस्थान सरकारच्या दिवसीय सार्वजनिक आरोग्याविषयी व्यवस्था करणारे एक खाते आहे, त्याचा १९४० सालाबाबतचा वृत्तांत पब्लिक हेल्थ कमिशन, त्या साल्याचे मुख्य, यांनी प्रसिद्ध केला आहे. देशाबाहेर युद्ध चालू असले तरी हिंदुस्थानांत सार्वजनिक आरोग्याची काळजी नेहमीप्रमाणे घेतली जात आहे असे त्यांत म्हटले आहे. युद्धाचा पट्टा आफ्रिकेन येऊन पोहोचल्यापासून आकाशमार्गाने दृग्गणवटण अलीकडे विशेष वाढले असल्याकारणाने, त्या बाजूकडून पीतज्वराची साथ ह्या देशांत पसरण्याची भीति उत्पन्न झाली आहे. त्या सांथीचा इकडे प्रसार होऊं नये म्हणून विशेष दक्षता बाळगण्यांत येत आहे. हा ताप ज्या ठिकाणी आहे तेथून येणाऱ्या प्रवाशांची तपासणी केली जाते आणि त्यांनी त्यांची लस टाऊन घेतल्याचा दासला दासवला नाही तर त्यांस हिंदुस्थानांत येण्यापूर्वी काही दिवस शुद्ध हवेत बाहेर रहावे लागते. कराची येथे असल्या प्रवाशांस नऊ दिवस बाजूस ठेवण्याची व्यवस्था करण्यांत आली आहे. अर्धा सव्वरदारी घेतली गेली असतांहि पीतज्वराचा उद्भव ह्या देशांत न व्हावा म्हणून हिंदुस्थान सरकार प्रांतिक सरकारांच्या व संस्थानांच्या आरोग्याधिकार्यांस तज्ज्ञाकरतां सहाय देत आहे. डासांच्या उपद्रवांने पीतज्वर फैलावत असल्याने त्यासंबंधांतहि जरूर ती तज्ज्ञीय केली जात आहे. पंढरपुरसारख्या यात्रेच्या ठिकाणी कॉलरा पसरण्याचा नेहमी संभव असतो, त्याविषयी आणि लाग्यापिण्याच्या जिनसांत होणाऱ्या भेसळीने रोगांचा प्रसार होतो, त्या बाबतींत विचार आणि शिफारसी करण्यासाठी समित्या नेमल्या होत्या. सूचनांची अंमलबजावणी होण्याची व्यवस्था केली जात आहे. मुंबई सरकारने कॉलराच्या लस टोचण्यासंबंधाने पंढरपूरच्या यात्रेकरूंच्या बाबतींत तज्ज्ञीय केली आहे तिला मान्यता देण्यांत आली आहे. भेसळीच्या व रोगचिकित्सेच्या संबंधांत शास्त्रीय पृथकरणाची आवश्यकता असल्याने त्याकरितां प्रयोगशाळा ठिकठिकाणी स्थापण्याच्या महत्त्वावर जोर दिला गेला आहे. शहरांत दाट वस्तीमुळे क्षयरोगाचा प्रसार होतो, त्यास आळा बसण्यासाठी स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी घरांच्या बांधणीविषयीचे नियम कडक रीतीने अंमलांत आणले पाहिजेत असा अभिप्राय व्यक्त करण्यांत आला आहे.

स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या कारभाराचे शिक्षण

स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या हिताचे प्रश्न हातीं घेऊन त्यांस सहाय देणे आणि त्यांमध्ये कामे करणाऱ्या नोकरांच्या शिक्षणासाठी वर्ग चालवून त्यांची कार्यक्षमता वाढवणे हे कार्य मुंबई प्रांतांत लोकल सेल्फ गव्हर्नमेंट इंस्टिट्यूट करीत आहे. लायक व कार्यदक्ष नोकर वर्ग स्थानिक संस्थांस मिळावा व त्यांच्या कारभाराची कार्यक्षमता वाढवी ही हेतूने इंस्टिट्यूट ही शिक्षणाची तरतूद करीत आहे. त्या संस्थांनी इंस्टिट्यूटशी सहकार्य करून ह्या व्यवस्थेचा पूर्ण फायदा घेणे अगत्याचे आहे. संयुक्त प्रांतांत तेथील अलाहाबाद युनिव्हर्सिटीने ही शिक्षणाची कामगिरी उचलली आहे हे लक्षांत ठेवण्यासारखे आहे. युनिव्हर्सिटीने चालवलेल्या वर्गातील विद्यार्थ्यांस व्यावहारिक तऱ्हेचा अनुभव मिळण्याच्या सबलती आपण देऊं असे अभिवचन कित्येक

स्थानिक संस्थांनी दिले आहे. प्रांतिक सरकाराच्या निरनिराळ्या सात्यातील अधिकाऱ्यांनी युनिव्हर्सिटीच्या वर्गांत व्याख्याने देण्याचे काम पत्करले आहे. स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे सभासद किंवा अधिकारी असलेल्या व होऊं इच्छिणाऱ्या लोकांस ह्या वर्गातील शिक्षणाचा फायदा मिळणार आहे. युनिव्हर्सिटीच्या वर्गाचे उद्घाटन करतांना व्हाइस चेंसेलर, प्रो. अमरनाथ झा, ह्यांनी स्थानिक स्वराज्य संस्थांचा कारभार चोस व प्रामाणिकपणाचा व्हावा आणि कर देणाऱ्या जनतेच्या पैशाचा योग्य उपयोग सार्वजनिक हितासाठी योग्य रीतीने केला जावा ही ध्येय शिक्षण घेणारांनी स्वतः पुढे ठेवले पाहिजे असे गेल्या आठवड्यांत सांगितले. युनिव्हर्सिटीने चालवलेल्या वर्गांत शिक्षण घेऊन प्रशासितपत्रक मिळवणारांस स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी अधिकाऱ्यांच्या नेमणुका करतांना अग्रतेचे स्थान यावे असे संयुक्त प्रांताच्या सरकाराने एक पत्रक काढून सुचवले आहे. स्थानिक कार्यकारी अधिकाऱ्यांनी युनिव्हर्सिटीचे प्रशासितपत्रक मिळवले असलेच पाहिजे असा सररहा नियम करण्यांत आला पाहिजे असे प्रो. झा ह्यांनी आपल्या भाषणांत सांगितले. संयुक्त प्रांतातील उपक्रमाकडे आमच्या प्रांतातील इन्स्टिट्यूट व स्थानिक स्वराज्य संस्था ह्यांचे लक्ष जाणे आवश्यक आहे.

रशियन रणांगणे आणि दोन भाषणे

रशियामध्ये लेनिनग्राड, मॉस्को व क्रायमिया ह्या तीन बाजूस निकराच्या लढाया चालल्या आहेत. उत्तर, पश्चिम व दक्षिण ह्या तिन्ही दिशांनी मॉस्को शहर घेण्याचा जर्मनीचा प्रयत्न रशियन फौजांनी मोठ्या शौर्याने फोल केला आहे. कित्येक ठिकाणी त्यांनी उलट हल्ले करून शत्रूस जेरिस आणले आहे. मॉस्को घेण्याची हिटलर शिकस्त करीत आहे, पण तितक्याच शिकस्तीने रशियन सैन्ये त्या शहराचे रक्षण करीत आहेत. क्रायमियामध्ये सर्वेस्पूल ह्या सुप्रसिद्ध बंदराच्या दिशेने जर्मनीच्या फौजा चाळ करून जात आहेत आणि पुर्वेच्या बाजूसहि काळ्या समुद्राचा किनारा गाठण्याची त्यांची सटपट आहे. ह्या बाजूसहि रशिया शत्रूस धीराने तोंड देत आहे. काकेशसच्या प्रांतावर डोळा ठेवून हिटलर आपल्या फौजा हालवीत आहे आणि काळ्या समुद्रात वर्चस्व मिळवून त्या प्रांतावर चाल करण्याचा त्याचा नेत दिसतो. ह्या सर्व धुमधुकीने रशिया मुळीच गहबडलेला नाही, इतकेच नव्हे, तर स्टालिनने मॉस्को येथे नुकतेच भाषण केले त्यावरून त्याचा हुरूप व यशप्राप्ती होईपर्यंत लढत रहाण्याचा निश्चय कायम आहे हे स्पष्ट दिसते. आपले सैनिक कुसळ असून युद्धसामुग्री उत्कृष्ट आहे; हिटलरचा राजसत्त्वाचा पुरवठा आपणापेक्षा अधिक मोठ्या प्रमाणावर असल्यानेच केवळ त्याची प्रगति झाली आहे; तथापि, जर्मनीची एवढी हानि झाली आहे आणि रशियांत ह्यापुढे लढण्याच्या त्याच्या मार्गातल्या अडचणी एवढ्या कठिन आहेत की, आपण असेर त्याचा पाडाव केल्या-वांचून रहाणार नाही असे स्टालिनने बोलून दाखवले आहे. त्याच वेळीं प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनी केलेल्या भाषणांत रशिया व इंग्लंड ह्यांस सर्व प्रकारचे सहाय देण्याचा अमेरिकन राष्ट्रांचा हृदयनिश्चय व्यक्त झाला आहे. ही दोन भाषणे लक्षांत घेतां युद्धपरिस्थिति ह्यापुढे जर्मनीस कशी प्रतिकूल होत जाणार आहे ह्याची चांगली कल्पना घेत. रशिया व इंग्लंड ह्यांस राजसत्त्वांचा पुरवठा आणसी विस्तृत प्रमाणांत होऊं लागला म्हणजे त्यांचे पारडे जड होऊन जर्मनीची बाजू लंगडी पडत जाणार आहे.

हिंदुस्थान-ब्रह्मदेश करार

ब्रह्मदेशांत जाणाऱ्या व वास्तव्य करणाऱ्या हिंदी लोकांच्या हक्कांचे संबंधांत हिंदुस्थान सरकार व ब्रह्मी सरकार ह्यांचेमध्यें झालेल्या कराराविकडून येथील लोकमतांचें येवढें काहूर माजलें कीं तो करार इतक्यांत अंमलांत आणला जाऊं नये, या अर्थाचा एक ठराव मध्यवर्ती असेंब्लीनें पास केला आहे आणि तो सेक्रेटरी ऑफ स्टेट ह्यांचेकडे पाठवण्याचें हिंदुस्थान सरकारनें कबूल केलें आहे. ह्या करारातील अटी हिंदी लोकांच्या वाजवी हक्कांवर गदा आणीत असून त्या ह्या देशास अपमानकारक आहेत. त्याच प्रमाणे ब्रिटिश पार्लमेंटमध्ये व इतरत्र अधिकारी रीतीनें देण्यांत आलेल्या अभिवचनांस त्या करारानें हरताळ फासला जात आहे अशी टीका त्यावर करण्यांत आली आहे. ब्रह्मी सरकार व हिंदी सरकार ह्यांनीं कराराच्या अटींचा फेरविचार करावा आणि दोन्ही देशांतील लोकांस समाधानकारक वाटतील अशा रीतीचे फेरबदल केले जावे अशी मागणी करण्यांत आलेली आहे. मध्यवर्ती असेंब्लीत बिन-सरकारी सभासदांनीं व्यक्त केलेले विचार सेक्रेटरी ऑफ स्टेट ह्यांचेकडे पाठवण्यांत येणार आहेत. झालेल्या करारास चिकटून रहाण्याचा आग्रह हिंदुस्थान सरकारनें धरला नाही आणि असेंब्लीमध्ये पुढें आलेल्या ठरावाचा निकाल बिन-सरकारी सभासदांनीं स्वतंत्रपणानें करावा असें ठरविलें ही समाधानाची गोष्ट आहे. हा ठराव त्यांनीं सहमतानें तयार केला होता आणि असेंब्लीमधील सर्व पक्षांनीं त्यास पाठिंबा दिला हेंहि अभिनंदनीय आहे. कराराविषयी ह्या देशांतलें लोकमत कसें एकजीव व प्रबळ आहे ह्याविषयी सेक्रेटरी ऑफ स्टेट ह्यांचा खात्री होऊन हिंदी-ब्रह्मदेश करारांत जरूर ते फेरफार ह्या लोकमतास अनुसरून केले जातील अशी आशा आहे.

कापडाचें उत्पादन वाढविण्याची आवश्यकता

हिंदी गिरण्यांतील कापडाचें उत्पादन वाढविण्याची आवश्यकता हीं ज्ञानेनें भासूं लागली आहे. कारण, जपानी कापडाची आयात बंद पडली असून ब्रिटिश कापडाची आयातहि कमी झाली आहे. कापडाची लष्करी मागणी मात्र वाढली आहे आणि ती पुरविण्यांत हिंदी गिरण्या गुंतल्या आहेत. ह्याचा परिणाम, कापडाचा पुरवठा नियंत्रित होण्यांत झाला आहे आणि ही परिस्थिती अशीच टिकली तर गोरगरिवांस कापड विकत घेणें अवघड होत जाईल, अशी चिन्हें दिसूं लागली आहेत. ह्याला उपाय म्हणजे कापडाचें उत्पादन वाढविणे, हा आहे. हिंदुस्थान सरकारनें ह्या प्रश्नाचा विचार केला व प्रांतिक सरकारांचा त्या संबंधांत सहा येऊन असें ठरविलें, कीं कामगारांच्या साप्ताहिक कामाच्या तासांत कांहीं काळपर्यंत वाढ करणें हा उत्पादन वाढविण्याचा मार्ग स्वीकारणें आतां आवश्यक झालें आहे. सध्या गिरणी-कामगारांची साप्ताहिक कामाची मर्यादा ५४ तासांची चालून दिलेली आहे ती ६० तास करावी, अशी हिंदुस्थान सरकारची प्रांतिक सरकारांना सूचना आहे.

फॅक्टरी अॅक्टान्त दुरुस्ती

ह्या सूचनेस अनुसरून मुंबई सरकारनें फॅक्टरी अॅक्टच्या २५ व्या कलमाची अंमलबजावणी सहा महिन्यांपर्यंत न करण्याचें ठरविलें आहे. त्यामुळे कामगारांना आठवडाचालून ५४ तासांपेवजो ६० तास काम करता येईल. जादा कामाबद्दल फॅक्टरी अॅक्टप्रमाणें

त्यांस जादा मजुरी अर्थातच मिळावयाची आहे. ह्या जादा मजुरीचा दर मूळ मजुरीच्या सवापटीइतका आहे. मुंबईच्या इंडस्ट्रियल डिस्प्युट्स अॅक्टप्रमाणें गिरणीमालकांस कामाच्या तासांतील फरक कामगारांस अगोदर कळवावा लागतो व कामगारांचें व त्यांचें जमलें नाही, तर तडजोड बोर्डाकडे हें प्रकरण जावें लागतें. तथापि, सध्याची निकड लक्षांत घेऊन, सरकारनें नोटिशाची आवश्यकता नाही, असें ठरविलें आहे. अशाच तऱ्हेचा कायद्यांत बदल मध्यप्रान्त, व्हाड, दिल्ली व संयुक्त प्रान्त येथेहि करण्यांत आला आहे. सध्याच्या महागार्हच्या दिवसांत कामाचे तास वाढले तरी मजुरी तरी अधिक मिळेल, ह्या दृष्टीनें कामगार वरील योजनेस संमति देतील.

एडवर्डच्या मुसवट्याचे रुपये बंद होणार

सातव्या एडवर्डच्या मुसवट्याचे रुपये ३१ मार्च, १९४२ नंतर चलन म्हणून स्वीकारले जाणार नाहीत, असें प्रसिद्ध करण्यांत आलें आहे. सहाव्या जॉर्जच्या मुसवट्याच्या रुपयांत चांदीचा अंश कमी असतो व त्या रुपयाची बनावट नाणीं पाडणें कठीण आहे. ह्या दृष्टीनें ह्या रुपयांचा प्रसार वाढविण्याचें हिंदुस्थान सरकारचें धोरण आहे. सहाव्या जॉर्जच्या मुसवट्याचे रुपये व रुपयाच्या चलनी नोटा प्रसारांत व रिझर्वमध्ये पुष्कळ आहेत, त्यांची संख्या एडवर्डच्या मुसवट्याच्या रुपयांची जागा घेण्यास पुरेशी आहे. अर्थात, रुपयाच्या चलनी नोटा व रुपयाची नाणीं ह्यांचे आकडे आतां स्वतंत्रपणें प्रसिद्ध करण्यांत येत नसल्या कारणानें त्यांचा तपशील समजण्यास मार्ग नाही. १९४० सालीं प्रचारांत असलेल्या रुपयाच्या नाण्यांपैकी २४३% नाणीं सातव्या एडवर्डच्या मुसवट्याचीं होती, ह्यावरून किती नाण्यांची देवघेवीमधून हकालपट्टी होणार आहे, ह्याची कल्पना येईल. ३१ मार्च, १९४१ नंतर हीं नाणीं व्यवहारांत चाललीं नाहीत, तरी ३० सप्टेंबर, १९४२ अखेर तीं सरकारी तिजोऱ्या, पोस्ट ऑफिसें व रेल्वे स्टेशनें येथें स्वीकारलीं जातील व त्यानंतर कांहीं मुदतीपर्यंत रिझर्व्ह बँकेच्या मुंबई, कलकत्ता व मद्रास येथील कचेऱ्यांतच फक्त तीं घेतलीं जातील.

बॉचे मोटार व्हेइकल्स टॅक्स अॅक्ट, १९३५

(१९३९-४० मधील अंमलबजावणी)

ह्या कायद्यास अनुसरून एकूण ३८ लक्ष, ५ हजार रुपयांची वसुली झाली. एकम भरण्यासाठी एकूण ६,२९१ मनिऑर्डरी व २१,८७२ ट्रेझरी चलनें पाठविण्यांत आलीं होती. एकूण १,२६२ वाहनांना मोटारकराची माफी देण्यांत आली. त्यांपैकी १२७ वहांनें हिंदी संस्थानिकांच्या मालकीचीं होती. कर चुकविण्याचे एकूण १,७७२ प्रचलन जिल्ह्यांतून उघडकीस आले, त्यांपैकी १,७७० मध्ये २१,०६३ रुपयांचा दंड घेण्यांत आला. ४६३ लोकांवर सटले मरले, त्यांपैकी २०५ लोकांवर गुन्हा साबित झाला. मुंबई शहरांत १,७७० लोकांकडून दंडावासल ७,१०१ रुपये जादा वसूल करण्यांत आले.

महागार्ह भरण्यांत वाढ

रेल्वे कामगारांना मिळावयाच्या महागार्ह भरण्यांत वाढ हिंदुस्थान सरकारनें मंजूर केली आहे.

पुणे सहकार सप्ताह

(ले. — श्री. च. व्. खोले, एल. एस. जी. डी.)

अलीकडे काही वर्षे बंद पडलेला सहकार दिन पुन्हा साजरा करावा अशी इच्छा प्रकट केली गेल्याने पुणे जिल्हा युनियनच्या व पुणे सेंट्रल को. बँकेच्या पुरस्काराने पुणे जिल्ह्यांत सहकार दिन साजरा करावा व त्यानिमित्त एक सप्ताहाचा कार्यक्रम आखून सहकारी चळवळीचे पुढे पाऊल कसे पडेल यासंबंधी विचार विनिमय करावा असे ठरले. त्याप्रमाणे हा सप्ताह तारीख २६-१०-४१ ते १-११-४१ या सात दिवसांत साजरा करण्यांत आला.

सप्ताहाची सुरवात पुणे सेंट्रल को. बँकेचे पहिले चेअरमन श्री. तात्यासाहेब केळकर यांचे हस्ते झाली. या दिवशी शेतकी सोसायट्यांचे प्रतिनिधी उपस्थित होते. त्यांचे स्वागत पुणे शहरातील नागर सहकारी संस्थांमार्फत करण्यांत येऊन एकमेकांच्या अडचणींसंबंधी खुल्या दिशाने विचार-विनिमय झाला. प्रथम सप्ताह दिन समितीचे अध्यक्ष श्री. विद्वांस यांनी स्वागतपर भाषण करून सहकाराची कल्पना सनातन असल्याचे सांगितले व जिल्ह्यांत सहकारी संस्था स्थापन करण्यास वाव असल्याचे सांगितले. यानंतर काही सहकारी बंधूंची भाषणे झाली. श्री. तात्यासाहेब केळकर यांनी आपल्या भाषणांत आभाषासूनच्या कल्पनेचा व प्रसाराचा आढावा घेऊन सप्ताहांत तात्त्विक चर्चेपेक्षा सर्वांनी एकत्र येऊन खुल्या दिशाने चर्चेत भाग घ्यावा व चळवळीतील अडचणी दूर करण्याचा प्रयत्न करावा अशी सूचना केली.

इसच्या दिवशी (२७/१०) बँकेचे माजी चेअरमन प्रा. वा. गो. काळे यांचे माहितीपूर्ण असे व्याख्यान झाले. त्यांचा विषय हिंदुस्थानातील निरनिराळ्या प्रांतिक सहकारी चळवळीची स्थिति काय आहे असा होता. प्रांतांभंतांत सहकारी चळवळीचे स्वरूप भिन्न आहे असे सांगतांना त्यांची कारणमीमांसा पुढीलप्रमाणे त्यांनी केली : (१) प्रांतांची आर्थिक परिस्थिति, (२) नैसर्गिक सोयी-गैरसोयी, (३) सरकारी शेतसारापद्धति. उदाहरण म्हणून त्यांनी पंजाब व महाराष्ट्र यांची तुलना केली. पंजाबातील शेतकरी सुस्थितीत आहे. त्यांच्यामधील बरेचचे लोक सैन्यांत नोकरी करतात व पगार किंवा पेंशन म्हणून पैसा आणतात व त्यामुळे त्यांच्या सर्वांची तोंडमिळवणी होऊ शकते. ज्यावेळी महाराष्ट्रातील शेतकरी सैनिक म्हणून काम करीत होता त्यावेळी शेतकऱ्यांची सुस्थिति होती. इतर प्रांतांतील चळवळीचा आढावा घेतां मुंबई प्रांतातील चळवळ भौतिक नसल्याचे त्यांनी सांगितले. प्रत्येक प्रांताचे वैशिष्ट्य असल्याचे सांगून उदाहरण म्हणून विशिष्ट प्रकारची सहकारी चळवळ कशी यशस्वी होते हे सांगतांना पंजाब प्रांतातील जमीन एकीकरण पद्धत, मुंबई प्रांतातील नागर सहकारी संस्था व मद्रासमधील मालविकीच्या सोसायट्या ह्यांसंबंधी माहिती त्यांनी सांगितली.

तिसऱ्या दिवशी (२८/१०) सहकारी चळवळीचे शुद्ध आणि दृश्य स्वरूप या विषयावर प्रा. व्. गो. कर्वे यांचे अध्यक्षतेखाली प्रा. सी. बी. जोशी व प्रा. रा. वि. ओतूरकर यांची भाषणे झाली. श्री. जोशी यांनी आपल्या व्याख्यानांत निराशा टाळण्यासाठी सहकारी पद्धतीने कोणाची कोठपर्यंत सुधारणा होऊ शकते याला मर्यादा घाटावी असे सांगितले. प्रा. ओतूरकर यांनी, या चळवळीचे सरकारने आरंभी नेत्रवत् पत्करले परंतु त्यास जी दिशा यावयास

पाहिजे होती ती दिली नाही; आतां अशी वेळ आली आहे, की प्रत्येक शेत्यांत ग्रामसंस्था, शाळा व पतयेदी असणे अत्यंत आवश्यक आहे असे सांगितले. अध्यक्षींनी आपल्या भाषणांत तत्त्व आणि व्यवहार यांची सांगड घालण्याची आवश्यकता प्रतिपादन केली व गेल्या २०/२१ वर्षांचा सहकारी चळवळीचा आढावा घेतां निराश होण्याचे कारण नाही असे सांगितले. या चळवळीमुळे शेत्यापाठ्यांतून जागृति उत्पन्न होऊन त्यामुळे आतां विश्वास वाढत आहे असे त्यांनी सांगितले व या चळवळीचे मार्गदर्शकत्व जिल्हा बँकेसारख्या मध्यवर्ती बँकेकडे असावयास पाहिजे असे त्यांनी सुचविले.

तारीख २९/१०/४१ रोजी पुणे जिल्ह्यांतील हाउसिंग सोसायट्यांच्या प्रभावाबत चर्चा श्री. य. ए. दाते यांचे अध्यक्षतेखाली झाली. या चर्चेस सुरवात करतांना श्री. दाते यांनी प्रांतांतील सहकारी चळवळीचा आढावा घेतला. प्रांतांतील या चळवळीसंबंधी आंकडे सांगून भाड्याच्या रकमेतून थोडे जास्त रकमेचे हजे देण्यास परवडेल अशा किंमतीत घरे बांधल्यास मध्यम वर्गीतील लोकांस स्वतःघरे घरे असणे शक्य होईल असे त्यांनी सांगितले.

तारीख ३०/१०/४१ हा शिब्यांसाठी सास दिवस राखून ठेवला होता. ही सभा सेवासदनमध्ये सौ. येसूबाई कुलकर्णी यांचे अध्यक्षतेखाली झाली. या दिवशी प्रा. भागवत यांनी आपण म्यु. नोकवर्मासाठी जी सोसायटी चाळविली आहे त्याची माहिती दिली. आपली राहणी उपपन्नाच्या बाहेर जाणार नाही अशी सवर्दारी शिब्यांनी घ्यावी असे त्यांनी सुचविले. अध्यक्षींनी आपल्या भाषणांत सुखी जीवन हे ध्येय गोंठण्यास शक्य तेवढा सहकारी तत्त्वाचा अवलंब करणे जरूर आहे असे सांगितले.

तारीख ३१/१०/४१ रोजी पुणे शहरांतील नागर सहकारी संस्थांच्या अडचणीसंबंधी विचार श्री. पोतदार यांचे अध्यक्षतेखाली झाला. त्यांत एकाच सोसायटीत सभासद असणेबाबत व जिल्हा मध्यवर्ती बँकेने व्याजाबाबत नागरपेटिना थावण्याची सवलत यांसंबंधी चर्चा झाली.

सप्ताहाचा समारोप श्री. ठ. व. भोपटकर यांचे अध्यक्षतेखाली तारीख १/११/४१ रोजी झाला. प्रथमतः समितीच्या अध्यक्षांनी अहवाल सादर केला व त्यानंतर आंतरराष्ट्रीय मंडळाकडून आलेला संदेश श्री. दा. वि. गोखले यांनी निवेदन केला. त्यानंतर मुंबईचे गव्हर्नर यांचा संदेश श्री. एन. पी. भागवत यांनी वाचून दाखल्यावर श्री. भानू यांनी सप्ताह समितीचे अध्यक्षींनी जिल्ह्यांतील सोसायट्यांना पाठविलेला संदेश वाचून दाखविला. यानंतर सप्ताह-काळांत झालेल्या चर्चेचा आढावा घेण्यांत आला व " सहकार विचार मंडळ " बद्दल स्थूल कल्पना देण्यांत आली. सदर मंडळाच्या सभा प्रत्येक शनिवारी सायंकाळी भरणार असल्याचे जाहीर करण्यांत आले. समारंभाचे अध्यक्ष श्री. अण्णासाहेब भोपटकर यांनी आपल्या भाषणांत ते स्वतः बँकेचे अध्यक्ष असतांना आलेला अनुभव समेत निवेदन करून त्यांनी असा अभिप्राय व्यक्त केला की, हिंदुस्थानांत राष्ट्र-संवर्धनाचे उपाय पाश्चिमात्य देशांतील राष्ट्रांप्रमाणे व्हावयास पाहिजेत. सरकारने तळमळीच्या शिक्क्याने कामास हात घातला तर १०/११ वर्षांचे आंत हिंदुस्थान एक अत्यंत बलाढ्य व आर्थिक दृष्टीने सखीर राष्ट्र पुन्हा एकवार निर्माण होईल.

यानंतर आभार-प्रदर्शन व अल्पोपाहार होऊन सप्ताहाची समाप्ति झाली.

व्यक्ति एक पण समासदत्त अनेक

नवीन कानूचा जाचकपणा

(ले.— श्री. इ. अ. पुराणिक)

नुकत्याच पुणे सॅ. बँक लि. च्या दिवाणसात्यांत साजरा करण्यांत आलेल्या सहकारी सप्ताहांत सहकारी चळवळींत येणाऱ्या वेगवेगळ्या अडीअडचणींचा विचार करण्यांत आला व त्यावेळीं यापुढे कोणाहि एका व्यक्तीस एका वेळीं कोणत्या तरी एकाच सहकारी संस्थेचे कर्जदार समासद म्हणून रहातां येणार आहे असा जो नवीन नियम नंबर ४५ अमलांत येणार आहे त्यास संघटित स्वरूपानें विरोध करण्यांत यावा असा मुद्दा उपस्थित केला गेला आहे व त्याच बरोबर सहकारी चळवळीतील प्रमुख म्हणून समजले जाणारे सदग्रहस्थ याचा विचार करतील अशीहि आशा व्यक्त करण्यांत आलेली आहे. वरीलप्रमाणें दंडक यापुढे आपणावर जो लादला जाणार आहे. त्याची झळ फक्त मध्यम वर्गीतील लोकांनाच लागणार आहे व त्याबद्दलची सटपट आपण होऊन करावयास पाहिजे असें माझे मत आहे. सहकारी चळवळ सुरू होऊन आज बरेच दिवस झाले व त्या चळवळीचा फायदा बहुतेक सर्व लोकांनी (श्रीमंत व गरीब) घेतलेला आहे व आपलीं कर्जे काहीं अपवाद सोडून परत केलेलीं आहेत. बहुतेक सोसायट्यांचे समासद हे मध्यम स्थितीतील वर्गापैकीच आहेत व त्यांनीं केवळ आपणापाशीं सुललक पैसा आहे व त्याचा विनियोग कसा करावा या भावनेनें सहकारी सोसायट्यांचे भांडवलांत गुंतविलेला आहे असें नाही. सहकारी सोसायट्यांचे समासद होऊन एकमेकांच्या पतीचा उपयोग करून घेऊन आपली स्थिति कशी सुधारतां येईल या एकाच भावनेनें प्रेरित होऊन त्यांनीं समासदत्व पत्करलें आहे. कोणतीहि चळवळ राजकीय वा सामाजिक यामध्ये दोष हे असावयाचेच व केवळ दोष काढून टाकावयाचे सोडून त्या चळवळीस मुळांत घाब घालणें हें कोणत्या विशेषणानें समाजापुढें मांडावें हा महत्त्वाचा प्रश्न आहे. ज्याप्रमाणें आंब्याची आढी घातली असतां सर्वच आंबे उत्तम स्थितीत रहात नाहीत; त्यांतील काहीं आंबे निरुपयोगी होणारच. आढींतील सर्वच आंबे उत्तम स्थितीत राहिले पाहिजेत व जर त्यांतील काहीं आंबे निरुपयोगी ठरले तर ज्या शाखापासून त्यांची उत्पत्ति झाली तें शाख मुळांत नाहीसें करणें हें जितकें हास्यास्पद होणार आहे, तितकेंच हा नवीन नियम अमलांत आणण्यानें होणार आहे हें स्पष्टपणानें येथें नमूद करणें योग्य होणार आहे. आपणांवर जो दंडक कायद्यानें लादण्यांत येणार आहे त्याबद्दलचा कारणे अनेक आहेत व त्यांतील मुख्य कारण असें भासविण्यांत येत आहे कीं एकच समासद आपली आर्थिक परिस्थिति विचारांत न घेतां सर्व सोसायट्यांतून कर्जे उचलतो व तीं परत करण्याची आपली पात्रता आहे किंवा नाही यांचा तो विचार करीत नाही; व त्यायोगें अशा प्रकारचीं बऱ्याच ठिकाणांचीं उचललेलीं कर्जे परत करण्यास त्यास अडचण पडू नये व त्याच्या कर्जे काढण्याच्या प्रवृत्तीस आळा पडेल व अप्रत्यक्ष रितीनें त्याची आर्थिक परिस्थिति सुधारण्यास मदत केली जाईल; भासविण्यांत येत असलेल्या मुद्याचा सोल विचार केला असतां असें स्पष्टपणानें म्हणावें लागतें कीं, मध्यम वर्गीतील नोकरवर्गास मिळत असलेल्या पगारांतून त्यांची दैनंदिन अडचण भागवितां

येणें अक्षय्य असल्यानें त्यांना अशा तऱ्हेनें कर्जे काढल्याशिवाय आपल्या सत्तीची तोंडमिळवणी करण्यास दुसरें साधन नाही; याचा विचार कायदा करताना केलेला दिसत नाही. केवळ कायद्याचा दंडक म्हणून नादलाजानें समासदांस कोणत्या तरी एका संस्थेत समासद म्हणून रहावें लागेल व तेथें मिळेल तितकें कर्ज घेऊन बाकीच्या गरजा भागविण्याकरतां इतर साजगी सावकारीकडे पांव घ्यावी लागेल व आपली गरज जबर व्याज देऊन भागवावी लागेल; म्हणजे कर्जदार समासदांची आर्थिक परिस्थिति सुधारण्याची जी शाब्दिक तळमळ व्यक्त केली जात आहे ती किती हास्यास्पद आहे हें निराळें सांगण्याचें प्रयोजन आहे असें मला वाटत नाही. सहकारी चळवळ अस्तित्वांत येण्यापूर्वी गरीब लोकांची परिस्थिति साजगी सावकारीनें किती बिघडली होती हें निराळें सांगण्याची आवश्यकता आहे असें नाही. ही चळवळ अमलांत आणून आपआपल्या गरजा एकमेकांनीं भागवान्यात अशा प्रामाणिक हेतूनेच चळवळीचें बीज रोवण्यांत आलें व त्या योजनेचा फायदा आज कित्येक वर्षे समासद घेत आहेत. त्या चळवळीचे पाय जांत ओढण्याचे जे प्रयत्न आज होत आहेत तें करण्याचें कांहीं कारण आहे असें मला वाटत नाही. गरीब लोकांच्या आर्थिक गरजांची जाणीव श्रीमंतांना असेलच असें नाही. तर मग त्यांनीं गरिबांचा प्रश्न सोडविण्याचा हट्ट कां घरावा हें आम्हांस समजत नाही. गरिबांचा प्रश्न गरिबांनींच सोडवावा. सहकारी चळवळीचा प्रसार आताशीच कोठें होऊं लागला आहे तोच त्यास अशा प्रकारचा दंडक घालून तिचा पाडाव करण्याचा जो प्रयत्न होऊं पहात आहे त्यास संघटित स्वरूपानें विरोध करणें हें प्रत्येक समासदाचें कर्तव्य आहे हें नमूद करणें अयोग्य आहे असें मला वाटत नाही. सदर दंडक घालण्यापूर्वी ज्यांना मध्यम वर्गीतील लोकांची परिस्थिति समजावून घेतां आली असती अशा कार्यकर्त्यांची कमिटी नेमावयास पाहिजे होती व त्या कमिटीनें प्रत्येक सोसायटीतील समासदांची आर्थिक पहाणी करावयास पाहिजे होती व नंतर सर्व समासदांस एकत्रित बोलावून आपला अभिप्राय त्यांना आगाऊ समजावून देऊन पुढें काय धोरण आसावयास पाहिजे याचा विचारविनिमय करावयास पाहिजे होता. तसा प्रयत्न झालेला नाही व त्याकरतां सदर कायदा हा जुन्या समासदांस लागू पडणार नाही तर नवीन समासद होऊं इच्छिणाऱ्या समासदांनाच लागू पडणार आहे असें गृहीत धरण्यास कांहीं हरकत आहे असें मला वाटत नाही; व त्याकरतां पुन्हां एकवार या प्रश्नाचा विचार अधिकारी वर्गानें करावा व तोपर्यंत या कायद्याचा अम्मल सुरू होऊं नये अशा प्रकारची मागणी सर्व सहकारी बांधवांनीं करावी असें मला वाटतें. त्याप्रमाणें कांहीं तरी व्यवस्था होईल अशी आशा व्यक्त करून हा प्रश्न तज्ञ सहकारी बांधवांकडे चचेकरतां व जरूर त्या उपाययोजनेकरतां मांडीत आहे व त्याप्रमाणें त्यांनीं गरीब समासदांची गाझणीं अधिकारी वर्गाकडे मांडावीत.

ट्रेझरी बिलोवर १० आ. ११ पै व्याजाचा दर

रिव्हर्से बँकेनें गेल्या आठवड्यांत हिंदुस्थान सरकारचीं २ फोटी करण्याचीं ट्रेझरी बिलें विकलीं. त्यावर व्याजाचा सरासरी दर द. सा. द. शे. १० आ. ११ पै इतका पडला.

आखूड धाग्याच्या कपाशीचा उठाव कसा होईल ?

बंगाल, उमरा, इत्यादि जातींच्या आखूड धाग्याच्या कपाशीचा उठाव कसा करता येईल, हा विकट प्रश्न हिंदुस्थानांत उपस्थित झाला आहे. जपानशी हिंदुस्थानाचा व्यापार बंद झाल्यापासून ह्या कपाशीचें एक अत्यंत महत्त्वाचें गिन्हाईक नाहींस झाले आहे. आखूड धाग्याच्या कपाशीचा साठा वाढत चालला आहे, त्या कारणानें ह्या कपाशीचा बाजारभाव आणखी उतरणार की काय अशी बाक्ती वाडूं लागली आहे. असें असूनहि, लांब धाग्याच्या कपाशीचा व त्याच्या कापडाचा तुटवडा पडूं लागला आहे. आखूड व मध्यम धाग्याच्या कपाशीचें कापड सरकारनें गिरण्यांतून काढवून वेण्याचें उरविल्यास व अशा कापडाचे उत्पादनास प्रोत्साहन दिल्यास हिंदी कपाशीची परिस्थिति सुधारण्यास सहाय होईल. आखूड धाग्याच्या कपाशीचा उठाव वाढविणें व त्या कपाशीची लागवड कमी करण्याची संश्लेषणें हाच प्रस्तुत परिस्थितीवर उपाय आहे.

चहा

चीनमध्ये चहापानास केव्हां प्रारंभ झाला, हें सांगतां आले नाहीं, तरी ख्रिस्त शकापूर्वी २७०० वर्षे चीन-मूग बादशाहानें आपल्या प्रजाजनांस केलेला साठील उपदेश प्रसिद्ध आहे :-

“ लोकांनीं चहापान करावें, कारण चहा दारुपेक्षा चांगला आहे. चहानें मनुष्यास मुंगी येत नाहीं. जाग्रतावस्थेंत मनुष्य बढबढणार नाहीं, अशी कोणतीहि गोष्ट चहापानामुळें धुंवी चढून तो बोलेल, असें घडत नाहीं. पाण्यापेक्षा चहा चांगला, कारण चहा जंतुमय नसतो. ” ३,६०० वर्षांनंतर चहानें जपानांत प्रवेश केला व १६ व्या शतकांत तो युरोपांत शिरला. आज, चहा हा इंग्लंडचे राष्ट्रीय पेय बनला आहे. हिंदुस्थानांतहि सेडोपाडी चहा पसरला असून त्याच्या प्रचारासाठी पद्धतशीर प्रयत्न चालू आहेत.

हिंदुस्थानांत कागदाचा उठाव

आयात	टन.
बुडपल्पचा कागद	४१,५२८
जुर्नी वर्तमानपत्रें	४७,३८४
रासायनिक रांध्याचा लिहिण्याचा व छपाईचा कागद	३७,६५४
स्ट्रॉबोर्ड, कार्डबोर्ड, पेस्टबोर्ड, इ.	२७,०५७
हिंदी उत्पादन	५९,१९८
एकूण उठाव	२,१२,८३१

कोफीचें उत्पादन

कोफीचें जागतिक उत्पादन २५ लक्ष टनांचें आहे. त्यापैकी ६०% उत्पादन एकट्या ब्राझीलमध्ये होतें. कोलंबियाचा वाटा ३१% व हिंदुस्थानचा वाटा १% आहे.

कोफी

कोफीच्या पेयास अंबिसिनियांत प्रारंभ झाला. १२ व्या शतकांत अरबस्तानांत त्यानें प्रवेश केला व लंडन-पॅरीसकडे जाण्यास त्यास आणखी ३०० वर्षे लागलीं.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर, १९४१ पासून)

१%

सरकारी आणि निमसरकारी रीले

५% करमांक बोन (१९४५-५५)	१११-४
४% १९४३	१०४-०
३ ३/४% विनमुदत	९६-०
३ ३/४% १९४७-५०	१०३-४
३% (१९४३-६५)	९५-१
२ ३/४% १९४८-५२	९७-१२
४% पोस्ट ट्रस्ट (लांब मुदत)	११०-०
४% मुंबई न्युनिसिपल (लांब मुदत)	११०-०
४% नैसर्ग कर्ज (१९५३-६३)	११६-१२
५% नैसर्ग कर्ज (१९५५)	१२७-४

मंडळ्यांचे भाग

(कंवातील पहिला व्याकडा मागाची दृशनी किंमत, दुसरा व्याकडा घट्टल झालेले पाडबल व कंसांनंतरचा व्याकडा मार्केट रिफिंडंट दर्जावितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१४८-०
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	११६-०
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ९%	५२-०
इंग्लिश बँक (५००) १२%	१६२२-८
बचि मॉ. को. बँक (५०) १ ३/४%	५३-८
रिझर्व बँक (१००) ३ ३/४%	१०८-१२

वीज

बॉचि टून्वे ऑर्डि. (५०) १२%	१४४-०
कराची (१००) ९%	२१३-४
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	२१७-८
दादा बाबाई ऑर्डि. (१०००) ५ ३/४%	१६९६-४
आंध्र स्टॅटि ऑर्डि. (१०००) ७ ३/४%	१७३१-८

रेल्वेज

दोंड-बारामती (१००) ४ ३/४%	१०४-८
गचोरा-जामनेर (१००) १ ३/४%	९७-०
अहमदाबाद-पातज (५००) ११ ३/४%	८७५-०
नापी बँक (५००) ८%	६४३-१२

इतर

बेलापूर शहर (५०) १०%	२२७-८
इन्व्हेस्टमेंट ट्रस्ट (१००-५०) २%	५१-८
बॉचिया स्टीम (१५) १%	२८-२
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १%	५५-०
ओरिएंटल विमा (२००) १२ ३/४%	४५५५-०
दादा बाबाई प. म. (१५०) ६%	२१७-८
दादा बाबाई डु. म. (१००) ७ ३/४%	१५४-०
दादा बाबाई ऑर्डि. (५५) १५%	३९८-०
दादा बाबाई डिफंड (३०) १७ ३/४% ३० व्या. ० दे	२११०-०
अतोसिप्टेड सिमेंट (१००) ५%	१६६-४

चोनें-चांदी

सोनें (मिड) प्रत्येक तोळ्यास	४३-१०-६
चांदी प्रत्येक १०० तोळ्यास	६२-१४-०

अखिल भारतीय 'ट्रंक टेलिफोन' शी हैद्राबाद जोडण्यांत यावयाचें आहे

हिंदुस्थान सरकारवरोबर झालेला करार

संस्थानांतर्गत 'ट्रंक टेलिफोन' योजना

हैद्राबाद संस्थान अखिल भारतीय 'ट्रंक टेलिफोन सिस्टिम' शी (दीर्घान्तर दूरश्रवण पद्धति) जोडणें आणि राजधानीचा संबंध जिह्वाशी अधिक निकट करण्यासाठी संस्थानांतर्गत 'टेलिफोन सिस्टिम' सुरू करणें यासंबंधीच्या योजनेमुळें आणखी एक प्रगतिःपथा गाठण्यांत आला आहे. निजाम संस्थान ब्रिटिश हिंदुस्थानाशी 'ट्रंक टेलिफोन' नें जोडण्याबाबत निजाम सरकार व हिंदुस्थान सरकार यामध्ये एक करार झाला आहे. या करारान्वयें हैद्राबाद 'एक्सचेंज' (दूरश्रवण केन्द्र) बोलारम येथील 'ट्रंक टेलिफोन एक्सचेंज' शी जोडण्यासाठी एक 'टेलिफोन लाइन' (दूरश्रवण मार्ग) बांधण्यांत यावयाची आहे. या 'लाइन'ची मालकी हिंदी पोस्ट व टेलिग्राफ सात्याकडे राहिल व संस्थानास यासाठी कांहीं भाडें द्यावें लागणार नाही. मध्यतरींच्या काळांत, हैद्राबाद शहराशी जिह्वाशी ठिकाणें जोडण्याकरितां संस्थानांतर्गत 'ट्रंक टेलिफोन लाइन्स' वाढविण्यांत येणार आहेत.

ब्रिटिश हिंदुस्थानाशी संबंध

ब्रिटिश हिंदुस्थानाच्या 'ट्रंक टेलिफोन सिस्टिम' शी हैद्राबाद जोडण्यासंबंधीची सूचना इ. स. १९३७ मध्ये सिकंदराबाद व्यापारी संघानें प्रथम केली होती. मुंबई व सोलापूर या दोन शहरांमध्ये अगोदरच 'ट्रंक सर्किट्स' असल्याने हैद्राबाद व मुंबई अशा सर्किटने, सोलापूरमार्गे जोडली जावीत अशी या संघाची सूचना होती. पूर्ण चौकशीनंतर ५ लाख रुपयांची योजना हैद्राबाद टेलिफोन सात्याने तयार केली. परंतु ही योजना फायदेशीर होणार नाही असें आढळून आलें.

बोलारम येथें सुरुष्य 'ट्रंक टेलिफोन'

मध्यतरींच्या काळांत सोलापूर येथील अखिल भारतीय दीर्घान्तर 'टेलिफोन सिस्टिम' शी बोलारम जोडण्याकरितां एक 'टेलिफोन लाइन' स्थापण्यांत आली असून 'कॉल ऑफिस' (संदेश पाठविण्याची इचेरी) बोलारम येथें देण्यांत आली. संस्थानच्या स्वतःच्या 'टेलिफोन सिस्टिम'च्या व्यापाराविषयक भवितव्यावर त्यामुळें अनिष्ट परिणाम होईल असें लवकरच आढळून आलें, आणि त्याप्रमाणें हिंदुस्थान सरकारशी हैद्राबाद सरकारने बोलणे-चालणें सुरू केलें. सरतेवैधरी, सोलापूर-बोलारम 'लाइन' शी 'कनेक्शन' मिळविण्यासाठी व त्या योगानें अखिल भारतीय 'सिस्टिम'चा संबंध सांगून करण्यासाठी हैद्राबाद टेलिफोन 'एक्सचेंज'ला सवलती देण्याचें कबूल करण्यांत आलें.

करार

या करारान्वयें हैद्राबाद 'एक्सचेंज' व बोलारम 'एक्सचेंज' यांना जोडणाऱ्या टेलिफोन 'लाइन'चें बांधकाम हिंदुस्थान सरकारचें पोस्ट व टेलिग्राफ सातें करील व या 'लाइन'ची व्यवस्था व मालकी या सात्याकडेच राहिल, परंतु या 'कनेक्शन लाइन' साठी संस्थान कांहीं भाडें देणार नाही. याच्या उलट, बोलारम अथवा हैद्राबाद 'एक्सचेंज' पासून अंशतः हैद्राबाद 'स्टेट टेलिफोन सिस्टिम' आणि अंशतः हिंदुस्थान सरकारच्या 'टेलिफोन

सिस्टिम' यावरून जाणाऱ्या सर्व 'ट्रंक कॉलस'ची (दीर्घान्तर भाषणें) फी त्या त्या प्रमाणें हिंदुस्थान सरकार किंवा हैद्राबाद सरकार यांच्याकडे जमा करण्यांत येईल. हिंदुस्थान सरकारच्या हद्दीतून जाणाऱ्या 'कॉलस'ची फी हिंदुस्थान सरकारकडून वरचेवर उरविण्यांत येत असते व हैद्राबाद मध्यवर्ती 'ऑटोमॅटिक-एक्सचेंज'च्या बाबतीत प्रत्येक 'कॉल'ला कल्दार तीन आणे आकारण्यांत येतात.

'संस्थानांतर्गत 'ट्रंक लाइन्स'

राज्यकारभार व व्यापारविषयक महत्त्वाच्या कारणांसाठी हैद्राबाद शहरास आणि संस्थानांतील प्रमुख व्यापारी केन्द्रें यांना जोडण्यासाठी जिल्हातील प्रचलित 'टेलिफोन सिस्टिम'ची वाढ करण्याची आवश्यकता बरेच दिवसांपासून भासत आहे, आणि निजाम सरकारने याविषयीच्या सूचनाहि मंजूर केल्या आहेत. यासंबंधी हिंदी पोस्ट व टेलिग्राफ सात्याकडे लिहिण्यांत आलें असून रेल्वेच्या बाजूस व इतर ठिकाणी असलेल्या त्याच्या 'लाईन्स'चा उपयोग भाडें घेऊन कळें देण्यास या सात्याने कबूली दिली आहे. तथापि, या योगानें ज्या योजनेमुळें 'टेलिफोन लाइन' साठी लागणाऱ्या जिन्सांच्या साठ्याचा सप होईल अशा योजना प्रस्तुत युद्धजन्य परिस्थितीच्या योगानें सध्या हातीं घेणें हिंदी पोस्ट व टेलिग्राफ सात्यास अशक्य झालें आहे, म्हणून ही योजना तात्पुरती तहकूब करण्यांत आली आहे. परंतु युद्धकार्यासाठी तिची जरूरी असल्यास ही योजना हातीं घेण्यांत येईल.

मुंबई बंदरात घोड्यांची आयात

१९४०-४१ मध्ये मुंबई बंदरात परदेशांतून २७९ घोड्यांची आयात झाली. त्यांचा तपशील खालीलप्रमाणें आहे :-

बंदर	संख्या
ब्रिटिश बंदरे	१३४
भूमध्य समुद्र	१
इराणचे आसात	१२२
हिंदी बंदरे	२२

एकूण

२७९

हापिकी १४७ इंग्लिश, १२० अरब व २ वेल्स जातीचे होते. १९३९-४० साली ९६३ घोड्यांची आणि १९३८-३९ साली १,४५७ घोड्यांची व २ गाढवांची आयात झाली होती.

फॉस्फोरा:-

अशक्ततेमुळे हाडांतील (स्फुराम्लाचा) (क्षार) स्फुरण पावत नसल्याने शरीराचे जे धर्म ते शरीर काम करित नाहीत त्यामुळे मुलें झुलत, आळशी तरुण पंड, निर्बल, कामाचा कंटाळा करणारे, तपण शिष्यांच्या यमाधीन्याद (शाक्त) वंचल आणणें इत्यादि व वृद्ध चिडबोस, नेमके वगैरे विकार हाडांतील मजालतून व शुक्राची वाढ होत नसल्याने होतात. त्यावर उपाय म्हणजे फॉस्फोरा गोल्ड-टॅनिक हें काय उपयुक्त औषध आहे. एक वाटेली चाळीस दिवस पुरते. कि. रु. ३-८-००. शिवाय पोस्टलव.

— माहिती पत्रक मागवा —

रॉय आणि कंपनी, १७६, मिन्सेस स्ट्रीट, मुंबई नं. २.

पाणीचपाणी

उफास घुसक पाणी पाहिजे ना?
 तर मी - आपचे बोरिंग मशीनें मुझे फारत अगर
 कालचे कुए कल्प याव एकदमपप करता बोल
 तेज तुफान पाणी मिळू शकेल.
 बोअर मशीनें पंप पूर्ण स्वदेशी
 जवळ जायचें करता पात तपा करणे जाले.
 बोअर मशीनें, हवे अडक येव कुठिनें चालीं
 दर रद्वर गादिचो वलकरीं करा.
भिडे आणि सन्स,
 सोलर. ()
 श्री विनायक मिसरी पारवेंत कुर्ची बापा.

SOLD, BOUGHT, HIRED OR MADE TO ORDER.

First and second hand iron or wooden furniture.
 Address—Shevak Quarters, 1227 F. C. Road, Poona 4.
 Industrial Centre. **Yours faithfully,**
C. R. Shevak.

सर्व प्रकारचें लोखंडी व लांकडी फर्निचर विकत घेतलें जातें किंवा नवीन तयार करून अगर माळ्यानें मिळतें.
 पत्ता—शेवक कार्टर्स, १२२७ फ. कॉ. रोड, पुणे नं. ४.
 इंडस्ट्रियल सेंटर, कारखाना पत्ता—१५३ कसबा, पुणे २.
 आपला—सी. आर. शेवक.

स्वादिवृ मसाला करणारे आद्य कारखानदार

व्ही. पी. बेडेकर

बेडेकर आणि सन्स

पुणे येथील एजंट—

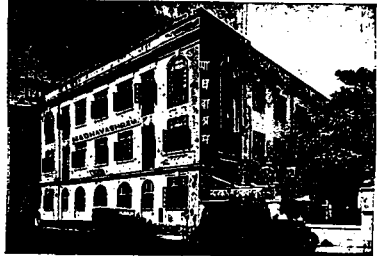
दत्तात्रय नारायण हेजीव.

वापट ब्रदर्स- १००३ सदाशिव, पुणे २

आमचे दुकानीं—

★ सर्व तऱ्हेचे स्टोव्हज, पेट्रोलमॅक्स, व इतर ★
 बर्या, सायकलस व त्यांस लागणारे सुट्टे
 सामान मिळेल व तत्संबंधीं दुरुस्तीचें काम
 काळजीपूर्वक व वकशीर केलें जातें.
 तसेंच—
 जावा स्पिरिट, उत्तम फिनार्डल, स्टॅन्डर्ड
 ओईल कंपनीचें रोकेल, रेनकोटस्,
 गॉगल्स, थरमॉस, टॉर्चेल वगैरे.

सर्व तऱ्हेचा माल घाऊक व किरकोळ
 योग्य भावानें मिळतो.

माधवाश्रम

हा आश्रम ट्रामच्या रस्त्यावर असून,
 रेल्वे-स्टेशन व चौपाटी सुमारे पांच मिनिटांचे
 रस्त्यावर आहे.

जागा मध्यवर्तीत, हवाशीर, लागणारे
 फर्निचरें घुंगारित असून, सोयीसुट्टे ती
 शोभिवंत जाहली आहे. कुटुंबासह राहणेची
 इच्छेनुरूप स्वतंत्र व्यवस्था.

माधवाश्रम बिल्डिंग, गिरगांव, सुंबई.

मुजुमदार टॉय वर्क्स

या आणि पहा

माना हालणारी व सार्धी लाकडी चित्रें
 समक्ष येऊन खात्री करा.

३५५ सदाशिव पेठ, शेडगेवाडी, पुणे शहर.

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपति चाक

व्यवस्थापक

पावसाळ्यांतील उपयुक्त औषधें

संग्रह करा

कॉलरा गोळी, संजीवनी गुटी, कुटजारिष्ट

पाचकवटी, पंचकोलासव

तसेंच

पंडुरोगावरील अप्रतिम गुणकारी

—: रक्तवर्धक :—

सुवर्णकल्प, बालजीवन, अस्थिपोषक,

रक्तशोधक, कफनाशक हीं पेटेंट

औषधें मागवा

मुख्य दुकान—गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे

आयुर्वेद रसशाळा पुणे, लि.

सर्व तऱ्हेची कापड उपाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) कणारा कारखाना.

‘पायोनियर डाईंग हाऊस’

कोचाचें कापड (Casement cloth), दागाचे पट्टे, ट्येल कन्वर

इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना:—

मिकारदास मारुती रोड, दातेवाडी, पुणे.

मधुमेहावरील
औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, रूरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, नंदाशिव, पुणे २.

महाशुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या स्वर्गात काटकसर करा. एक वेळ येऊन

स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोवदला घ्या.

बंबाचे
माडीवर

महिद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

हे पत्र पुणे, पेट भांबुडां घ. नं. ११५११ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिलें व
रा. थोपाद वामन काळे, यां. ए., यांनी 'दुर्गाविवास,' भांबुडां, घ. नं. १२४११३, पुणे शहर, येथें प्रसिद्ध केलें.